

Un moment penós en la nostra història: QUAN ELS TARRAGONINS ASSALTAREN REUS EL 1349

EZEQUIEL GORT i JUANPERE
Departament d'Història Medieval i Paleografia

Un dels fets potser més divulgats (no per això, dels més coneguts) de la història de Reus, és el que fa referència a la topada, extremament violenta, esdevinguda el 1349 entre els tarragonins (suposadament instigats per l'arquebisbe) i els reusencs.

Allò que fins avui en sabem d'aquest fet era la versió del canonge Blanc ⁽¹⁾, el qual, com a bon defensor de l'arquebisbe, no dubtà en donar-li la raó dels fets. Bofarull ⁽²⁾ arplegà aquesta notícia de Blanc, però hi va fer un afegit –basant-se en la documentació reusenca ⁽³⁾–que capgirava tota la qüestió: Segons Bofarull, l'arquebisbe volia prendre el senyoriu al cambrer, erigint-se així aquell en senyor de Reus. Els reusencs, a partir d'aquesta interpretació, no haurien fet altra cosa que defensar els drets legítims de llur senyor –en aquest moment, Pere Roger de Belfort– i en definitiva, i potser en un sentit més romàntic, els reusencs haurien defensat llur pròpia llibertat.

Enfront de les dues versions aparentment contradictòries, ens cal preguntar-nos que va ser allò que succeí en realitat. Diguem per endavant que la qüestió no sembla ser pas tan senzilla (o, almenys, com

1. BLANC, Josep. *Arxiepiscopologi de la santa església metropolitana i primada de Tarragona*, vol. II pp. 45-46.
2. BOFARULL, Andrés de. *Anales históricos de Reus desde su fundación hasta nuestros días*, vol. I pp. 27-29.
3. AHMR, Carpeta «Cambres», pergamins nùms. 5 i 13. D'aquest darrer, se'n conserva també un trasllat molt deficient del segle XVIII el qual va ser, molt probablement, el que utilitzà Bofarull. Si no advertim el contrari tota la informació inèdita d'aquest treball és basada en el document nùm. 13.

un fet aïllat) com ens la presenten Blanc i Bofarull, sinó que de fet la cosa escapa a una simple consideració purament local (malgrat aquí el presentem exclusivament sota aquest aspecte) i fins i tot camperola, car la mateixa Corona no podia romandre indiferent davant les causes de fons plantejades.

Sembla que el 1349 l'arquebisbe Sanç López d'Ayerbe va pretendre d'atribuir-se el superior domini de la Ciutat i Camp de Tarragona.

Potser al ser citats, els procuradors reusencs no compareixerien davant l'arquebisbe, convençuts com sembla que estarien de que l'únic senyor de Reus –salvats els drets del castlà– era el cambrer ⁽⁴⁾, o potser va ser per altres causes que desconeixem; el fet però, sembla ser que la situació s'enverinà i que l'arquebisbe instigà a certs tarragonins «enemics mortals» ⁽⁵⁾ dels jurats i veïns de Reus.

Primerament, les accions d'aquests tarragonins sembla que serien fets aïllats que els batlles de Reus controlarien. Els fets però, anirien en augment, presentant els procuradors del cambrer diverses apellacions a l'arquebisbe, car a la vila es feien actes contraris a la jurisdicció del cambrer, actes no pas exemps de violència, com posem per cas el que tenim documentat pel 25 de juliol ⁽⁶⁾: «...Guim d'en Aleu, ciutadà de Tarragona, així com ascuder del noble en Quim d'Anglesola procurador del senyor camarer. En nom del dit senyor procurador requir a nosaltres, en Ramon de Montroig, batle per lo senyor camarer i a nos, en Quim de Belvey, batle en lo feu, que nosaltres deyats tenir a dret en Rubert Ginyet i en Ramon de Quintach, ciutadans de Tarragona, per ço com són entrats dins lo loch de Reus, mà armada axí com no deuen, la qual cosa és gran perjudici del senyor camarer i d-açò requir a nos, notari, que me-n façats carta pública, i protest contra nosaltres i nostres béns si açò ffets no voliets...». Dos tarragonins doncs, havien entrat armats i amb violència a Reus.

Amb aquest, i potser d'altres actes similars, l'escalada de la violència continuaria fins que «i no sense pernicios exemple» els tarrago-

4. Cosa que resta, certament, molt suspecta. Recordem només que a l'any anterior, al prendre el cambrer (per mitjà del seu procurador Quim d'Anglesola) possessió de la vila, els reusencs li prestaren vassallatge i fidelitat salvant però la fidelitat a l'arquebisbe i a l'església de Tarragona. AHMR. Cambrers. L'arquebisbe era el senyor eminent del Camp i per tant, també de Reus. Vegeu més endavant, en les conclusions, algunes de les possibles causes del conflicte.

5. Textualment, el document diu «...maliciosam instigationem quoramdã civium civitatis Tarraconem inimicorum capitalium juratorem et comunitatis predicte de Reddis...»

6. AHMR, carpeta «Cambrers», pergami núm. 5.

nins van congregar un veritable exèrcit, format per una «copiosa multitud» de gent armada a cavall i a peu, els quals «enemics» portant els penons alçats, invadiren amb hostilitat el terme de Reus, i ho feren entrant, segons sembla, per la partida Porpres.

Entraren en les fèrtils terres de conreu, destruint vinyes, arbres, cases, i tot allò que era del cambrer i dels veïns de Reus, per mitjà d'incendis i altres desastroses accions «consumades sense misericòrdia». També els ramats en sortiren malmesos.

Les forques patibulars van ser completament destruïdes.

Els reusencs es van veure obligats a refugiar-se en el recinte fortificat ⁽⁷⁾ i, naturalment, contestaren a l'agressió amb armes de tot tipus, produint-se cruents combats.

L'arquebisbe Sanç, potser degut al caire que prenien els fets, i amb l'esperança de calmar els ànims es traslladà el 3 d'agost a Reus amb la seva família ⁽⁸⁾. L'ambient que regnava a Reus però, no seria ni de lluny el més propici per a rebre'l. A l'arribar l'arquebisbe al peu de les fortificacions reusenques, va ser foragitat a trets de ballesta, sortint-ne ferits alguns dels seus acompanyants i potser hi va haver també algun mort.

Aleshores, segons Blanc, els reusencs l'empaitaren fins a la Selva del Camp: «Los de Reus, vent-lo retirar y lo camí que prenien tocaren la campana del sometent, y ab molta gent armada li donaren detrás y lo perseguiren fins a la vila de la Selva. Y no contents, lo sitiaren en lo castell que allí tenia lo paborde (y vuy és de la mitra) tirant-li molts tirs de ballesta y amenaçant que si hi entraven lo avien de matar. Lo archebisbe manà a sa família prengué las armas y se defensassen, y ab la ajuda dels de la Selva, que-l socorregueren, feren retirar als de Reus ab alguns ferits de cada part».

Ja fora de perill –seguim a Blanc– l'arquebisbe avisà als cònsols de Tarragona i al seu governador del Camp, Guillem de Montoliu, el qual «juntant-se los de la ciutat ab los vasalls de la mitra, feren un bon número de gent, y prenent per son capità a dit governador del Camp, anaren a castigar als de Reus per lo desacato fet contra lo Sr. archebisbe. Arribaren allà, assaltaren y entraren en Reus ab morts y

7. El document parla, en concret, del castell. Empleem aquí però, el concepte més ambigu de «recinte fortificat» per creure'l més adient. Cal fer notar la possibilitat de que en aquestes dates gran part de la vila restés encara fora muralles (amb la qual cosa els estralls ocasionats podrien ser encara més greus), car els murs del «tomb de raval» encar no existirien (o almenys, no estarien encara enllestits).

8. En aquest punt comença Blanc la seva versió, donant com a causes un plet «de mala digestió» entre Reus i Tarragona.

ferits per una part y altre, saquejaren la vila, castigant ab las forcas als principals dels desconcerts passats y se'n tornaren a ses casas».

Aquests detalls citats per Blanc no ens consten documentalment, si bé ens consta que el seu exèrcit va capturar alguns reusencs de bona posició i fama –una vintena– emportant-se'ls a la ciutat de Tarragona, on quedaren captius; i també, que es cometeren grans excessos.

El dia 5 d'agost, li va ser llegida a l'arquebisbe una lletra de protesta del lloctinent de batlle pel cambrer, Ramon de Montroig, el qual la va tremetre per mitjà de Guillem Clergue, notari de la Selva del Camp ⁽⁹⁾.

Les paraules de Ramon de Montroig a l'arquebisbe són clares i contundents: «...com a mes oreles sie pervengut que vós agats manades e fetes cridar les ostes de Tarragona e del Camp, e ab mos uls jo age vist hòmens de cavall e de peu ab ost e ab mà armada per nom vostre, segons que-s diu, talant al terme de Reus figueres, e vinyes, e arbres altes, e puys donar batayla al dit loch ab balestes e ab altres armes per esveyr lo dit loch...» demanant-li a continuació «...que vós dejats manar levar les dites ostes del dit loch e terme e que allí no donen dan.», advertint després a l'arquebisbe que «...si açò no fèyets e en de falta vostra dan d'aquí en avant negú se'n esdeveia al loch e hòmens d'aquel (del cambrer), en nom e en veu del dit senyor Camarer tota vegada ab compliment de deguda reverència, protest contra vós e tota altra persona que don dan al dit loch del dit senyor Camarer, salvant a vós tota vegada vostre dret. E que d'aquí a avant al dit senyor Camarer, ne a mi per nom seu, ne al dit loch, no fos imputat, ans o fos a vós e aquels que en colpa seran atrobats...» i remarcant encara «E si per les damunt dites rahons, senyor, la dita ost cessar fer no volets, ab compliment de tota reverència, en nom e en veu del dit senyor Camarer en aquests scrits, de vós e del dit manament fet e faedor a nostre Senyor lo Papa e l'esgleya de Roma m'apello metent e posant sots protecció e custòdia mi per nom del dit senyor Camarer e lo dit loch e-ls hòmens e-ls béns d'aquels demanant ab gran instància ab compliment de reverència a mi una vegada e moltes apòstols ésser donats e atorgats.»

Uns dies després, el 8 d'agost, l'arquebisbe contestava des de Tarragona aquesta lletra, tremetent-ne una altra també per mitjà del ma-

9. Publicada íntegrament per FORT en *Noticia històrica d'una singular institució medieval*, pp. 266-268.

teix notari de la Selva del Camp en la qual es comunicava al batlle de Reus que «els excessos comesos ho havien estat contra la seva voluntat; i que encara que els homes de Reus, que pertanyen a l'església de Tarragona, fossin homes sòlids i vassalls, amb tot, havien fet i comès contra l'arquebisbe i la seva persona moltes coses dignes de càstig, i que per exemplaritat calia no deixar passar. Pel que feia als danys causats als de Reus o als seus béns, en tot cas foren proferits contra el seu manament i la seva voluntat, i per això ratifica que està disposat a tornar a dir als seus súbdits que no produeixin danys a la vila de Reus ni als seus habitants i que marxessin de Reus. I que si –cosa que no crec– els seus súbdits haguessin fet algun mal, estava preparat a fer justícia per la part que li pertany ⁽¹⁰⁾».

Aquesta resposta de l'arquebisbe ens planteja una qüestió important: Quan els hi va dir, per primera vegada, als seus súbdits que no fessin mal i que marxessin del terme de Reus?, els hi va dir abans de traslladar-se ell a Reus o bé després de les represàlies? I encara ens pot plantejar una segona qüestió: quan parla dels excessos comesos contra la seva voluntat, a quins es refereix, als soferts abans o després de la seva anada a la vila?

Els tarragonins finalment es retiraren de Reus, però aleshores el mal ja era fet; i els reusencs compliren allò que Ramon de Montroig havia anunciat a l'arquebisbe: «...a nostre Senyor lo Papa e l'esgleya de Roma m'apello...». Tot seguit marxà de Reus un síndic vers Avinyó, era Guillem d'Espunys ⁽¹¹⁾ i potser hi anirien alguns reusencs més. Una vegada allí informaren al cambrer d'allò que havia passat a Reus. Diguem-ho amb paraules de Blanc: «...donant-li part de la entrada y saco que los vasalls de l'archebisbe per son orde avien fet en aquella vila, que ere de dit cardenal com a camarer...» afegint, però, a continuació «...callant que ells avien donat ocasió». A la llum estricta de la documentació del nostre arxiu, aquesta afirmació de Blanc no sembla ser pas certa.

Continua dient Blanc: «Lo dit cardenal (el cambrer), com era poderós y nebot del Papa, envià luego un mandato a l'arquebisbe que se presentàs personalment en Avinyó devant del papa a respondre a certes acusacions se li eren fetas, donant-li un termini molt breu.»

A primers de desembre l'arquebisbe Sanç era camí d'Avinyó, i hi aniria acompanyat pels seus oficials. Una vegada allí van comparèixer en presència de l'auditor de la Curia romana. Finalment, es reuniren

10. Versió publicada per FORT (op. cit. p. 67).

11. Documentalment, no ens consta altra nom que el seu.

les dues parts en litigi en presència del Papa, on el cambrer, juntament amb el seu procurador i síndic reusenc feren una bona defensa de la seva causa. A continuació, l'arquebisbe i els seus es justificaren i defensaren dels càrrecs imputats, al·legant múltiples raons.

Segons Blanc, els fets d'Avinyó foren així: «... fone ohit, y apurada la veritat se li féu molta honra, manant-li se'n tornàs a sa Iglésia, però que llevàs lo offici de governador a Guillem de Montoliu, per a que avie excedit en lo càstic.» Per a Blanc doncs, el fet quedava resolt i ja no torna a parlar-ne més. En la realitat però, la cosa no acabà pas així.

Climent VI encarregà al cardenal Hug que dictés una sentència arbitral entre les dues parts. Hug va fer la corresponent enquesta i finalment va convocar-los a la seva casa d'Avinyó, on en presència de l'arquebisbe Sanç per una part i de Guillem Vaquer en nom del cambrer i Guillem d'Espuny, procurador de Reus, donà la referida sentència a la qual manifestaren estar d'acord les dues parts.

Bofarull es basà en aquesta sentència per a manifestar que la victòria va ser dels reusencs, oblidant que es tractava d'una sentència arbitral, és a dir, que cercava més aviat un consens entre les dues parts que no pas altra cosa.

Els punts de la sentència van ser els següents:

- L'arquebisbe havia de donar públic testimoni que el seu intent no havia estat el d'adquirir ni per a ell ni pels seus successors, cap dret en contra de la vila de Reus ni contra els reusencs ⁽¹²⁾.
- Arrel d'aquests fets, el cambrer no podria adquirir res de nou, a costa de l'església de Tarragona.
- Queda salvat el dret de l'arquebisbe (en presència de l'àrbitre que s'anomenarà) a recórrer contra els reusencs, degut als damnatges rebuts per la seva persona.
- S'havien de posar en llibertat els vint reusencs empresonats a Tarragona, per bé que l'arquebisbe restava en el dret d'actuar en contra d'ells per la qüestió dels damnatges soferts.
- L'arquebisbe havia de refer les forques patibulars.
- L'arquebisbe, com a pare espiritual, havia de fer observar la pau i la concòrdia mútua «entre la universitat, vicaris i homes singulars de la ciutat de Tarragona i la universitat i homes singulars de la vila de Reus» ⁽¹³⁾

12. BOFARULL cita només dos dels punts d'aquesta sentència: aquest primer, i el que fa referència a refer les forques.

13. És a dir, l'afer havia anat més enllà d'una simple qüestió senyorial (de fet, des del primer moment) i s'havia convertit en un plet obert entre Tarragona i Reus.

– L'arquebisbe i el procurador reusenc es comprometien a cercar a l'Infant Pere d'Aragó com a àrbitre per a aconseguir una amistosa reconciliació entre les dues parts, si es presentava novament l'ocasió. Es preveia també el cas de què l'Infant Pere ajornés aquest arbitratge.

Aquesta sentència va ser donada, i signada per les dues parts, el dimecres, dia 21 d'abril de l'any 1350.

No sabem, per ara, si l'Infant Pere arribà a actuar mai com a àrbitre entre les dues parts ni tampoc si aquests lamentables fets es van repetir en els anys immediats. És ben possible que durant el llarg senyoriu de Roger de Belfort no es presentés cap més problema greu entre Reus i Tarragona; i més quan l'atenció de tarragonins i camperols s'havia de capgirar vers el problema també difícil i adès sagnant, entre l'arquebisbe i la Corona ⁽¹⁴⁾.

Fins aquí hem vist allò que ens diu la documentació, és a dir, hem establert uns fets. No hem pogut justificar però, llur per què.

Que l'arquebisbe volgués obtenir el superior domini de la Ciutat i Camp de Tarragona, és quelcom que afectava les relacions de la Mitra amb la Corona però que no tenia per què afectar d'aquesta manera a Reus, ni tampoc posar en entredit el senyoriu del cambrer.

Fort ens dóna una possible causa dels fets (sense acceptar però, la versió de Bofarull) ⁽¹⁵⁾: els administradors del cambrer a Reus i del Paborde a la Selva del Camp «foren poc escrupulosos a complir les càrregues que els corresponian per a sostenir la Canonja tarragonina».

És possible que hi hagués quelcom d'això, com també seria possible de relacionar aquest fet com una primera conseqüència –de tipus econòmic– de la pesta negra, de la qual ben just n'acabaven de sortir.

Una de les conseqüències de la gran mortalitat del 1348 va ser l'abandó i el canvi de mans de les propietats. Si per Reus hem calculat que un terç de la població va desaparèixer ⁽¹⁶⁾, cal suposar també que possiblement un terç de les propietats quedarien abandonades, la qual cosa implica un trasbals econòmic que havia de repercutir molt directament en les rendes de la senyoria.

Doncs bé, potser la senyoria exigiria unes rendes que, la vila tant disminuïda com estaria potser no podria lliurar, o potser reclamava algunes propietats abandonades que la vila es negaria a perdre.

14. Precisament per motius jurisdiccionals sobre el Camp.

15. FORT, Eufemià. op. cit. p. 65.

16. GORT, Ezequiel. *Reus en els segles XIV i XV* p. 17 i també, més àmpliament a *Aproximació a la història de Reus* (en curs de publicació).

Però aquestes possibles i hipotètiques causes, d'arrel bàsicament econòmiques, tot i essent perfectament versemblants, no semblen lligar amb allò que ens diuen els documents (en els quals sembla que cal destriar dos tipus de fets: l'estrictament senyorial i el plet «de mala digestió ⁽¹⁷⁾» entre Reus i Tarragona).

És possible suposar que els representants del cambrer possessin trabes a aquest pretés «superior domini» de l'arquebisbe, i que per això aquest intentés de lliurar-se d'aquests procuradors molestos assumint la titularitat efectiva de la vila?

Es podrien cercar encara d'altres hipòtesis, però preferim ara deixar sentades dues preguntes –que també han de quedar, per ara, sense resposta– que, de contestar-les probablement ens ho aclaririen gairebé tot:

- Per què hi havia ciutadans de Tarragona «enemics mortals» dels veïns de Reus?
- Quin va ser, en realitat, el paper jugat per Quim d'Anglesola, l'home que era a Reus procurador del cambrer i a la Selva del Camp procurador del paborde ⁽¹⁸⁾? En les dues viles hi va haver enrenou per causa del senyoriu. Sabem que aquest procurador no anà a Avinyó, com sembla que li correspondria; sinó tot el contrari, car quan fra Sanç marxava vers Avinyó, sembla que ell era prop de la Selva del Camp o bé de l'Albiol, car segons diu el mateix arquebisbe «intenta entrometre's al castell de la vila de la Selva e al de l'Albiol, e establir e guarnir los hòmens armats de vitualles e altres coses necessàries per a la guerra que's proposa fer e moure contra la ciutat de Tarragona...» ⁽¹⁹⁾.

Evidentment, les causes que portaren els reusencs i al tarragonins a uns fets tan desgraciats, no poden tenir una sola arrel, sinó que aquesta ha de ser múltiple, malgrat que, avui per avui, no les podem definir satisfactòriament.

17. Definició donada per BLANC al plet entre Reus i Tarragona.

18. El paborde era en aquest moment, igual que el cambrer, un cardenal de la Curia avinyonesa. El procurador del paborde, a arrel dels conflictes, va ser remogut del seu càrrec. El va succeir, segons diu FORT (op. cit. p. 65), el canonge Jaume Guiu, el qual morí assassinat a l'any següent, el 1350.

19. Lletre de l'arquebisbe al batlle de la Selva del Camp, publicada íntegrament per FORT (op. cit. p. 268).